

Farkında olduğumu peşinen söyleyeyim ki bazı evlerde porselen yemek takımları, hep camakanlı dolaplarda dizilir. Genellikle evlenirken alınmıştır. Önceleri bir zenginlik hissi verir. Zaman geçtikçe bu his, köklülük hissine dönüşür.

“Saymaca” sözcüğü tanımında “nominal” sözcüğü ile eş anlamlıdır. Çağrışımları “nominal” gibi kuru değildir, diri ve zengindir. İktisatta “nominal” sözcüğü “reel” sözcüğü ile karşıtlık ilişkisi içinde kullanılır. Bir süredir “reel” sözcüğü yerine “gerçek” sözcüğünü kullanıyorum. Bundan sonra artık “nominal” için “saymaca”yı kullanacağım.

Saymaca, gerçek ve deflatör

Saymaca GSYH, söz konusu dönem için -ki genellikle yıl ya da üç aydır- cari fiyatlarla dolaşımdaki para birimiyle ifade edilen katma değerlerin toplamıdır. Dönem bu yıla, bu yılki saymaca GSYH, Türkiye’de bu yıl içinde edinilmiş olan gelirlerin toplamıdır, kuramsal olarak doğrudan gözlenen gelirlerden hesaplanır.

Gerçek GSYH’ın ne olduğu saymaca GSYH kadar yalın değildir. Hem geçen hem bu ay 1000 TL gelir alan bir işçinin nominal ücreti, geçen aydan bu aya değişmemiştir, 1000 TL’dir. Saymaca GSYH’ya eklenen katma değeri budur. Diyelim ki bu ay 1000 TL ile geçen ay ancak 950 TL’le alabileceğini alabiliyor. İşçinin, geçen ay baz alınmak üzere sabit fiyatlarla ücreti 950 TL’dir. Gerçek GSYH’ya eklenecek katma değeri budur. Bu örnekte işçinin saymaca ücreti sabit kalırken gerçek ücreti (geçen ayın fiyatlarıyla) 50 TL azalmıştır.

Saymaca değeri gerçek değere böldüğümüzde fiyat düzeyinin bir göstergesi olarak zımni deflatör elde edilir. Yukarıdaki paragraftaki örneğe göre zımni deflatör, önceki ay 100 alındığında bu ay 105,26’dır. Enflasyon, bu göstergeye göre %5,26’dır.

Gelir, harcamalar ve üretim yöntemleri

GSYH, üç yoldan hesaplanır. Ücret ve diğer biçimlerde elde edilen gelirleri toplamak, birinci yoldur. İkinci yol, gelire yapılan harcamaları takip etmektir. Kapalı bir ülkede yurt içinde üretilen mal ve hizmetlere yapılan harcamalar ile yatırım harcamaları toplanarak bulunabilir. Açık ülkede, buna net ihracatın eklenmesi gerekir. Üçüncü yol ise üretilen

malların satışından elde edilecek kazançtan ücret, kira, kâr, faiz gibi gelir ödemeleri dışında kalan girdilerin maliyeti çıkarılarak elde edilecek katma değerlerin toplanmasıdır.

Ölçüm hatası ve tarafgirlik

GSYH hesaplanırken kuramsal olarak tek tek tüm işlemlerin hesaba katılması gerekir, pratikte kayıtlar ve istatistiki tahminler kullanılır.

Her işlem kayıtlara yansımaz. Örnek olarak kullandığım işçinin ücreti her dönem 1000TL olarak kayıtlara yansısada bazı dönemler şu ya da bu nedenle bundan kesintiler de buna eklemeler de kayıtlara geçmeden yapılabilir. Benzer biçimde harcamaların bir bölümü kayıtlara geçerken bir bölümü kayıtsız yapılır ve bazısı da kayıtlarda farklı bir harcama olarak görülür. Üretim için de durum farklı değildir. Kayıtlara dayalı hesaplamalarda ölçüm hataları bulunur.

GSYH'nın bir bileşeni, kayıtlarından elde edilen verilerle toplanamıyorsa anket düzenlenip istatistiki yöntemlerle tahmin edilir. Her istatistiki tahminde tahmin edilen değerle tahmini yapılan değer arasında bir fark, bir hata olması olasıdır. Hatanın olasılık dağılımı vardır. Hatanın beklenen değeri sıfırsa, tahmine "tarafsız"; pozitifse "pozitif tarafgir"; negatifse "negatif tarafgir" denir.

Tahminler için kullanılan tarafgirlik terminolojisi kayıtların ölçüm hatası için de kullanılabilir. Ölçüm hatası bulunan kayıtlardaki kalemler toplanırken negatif hatalı değerler, pozitif hatalı değerleri götürüyorsa "tarafsız"; hatalar birikimli olarak pozitif hataya yol açıyorsa "pozitif tarafgir"; hatalar birikimli olarak negatif hataya yol açıyorsa "negatif tarafgir" denebilir.

GSYH hesaplamaları

Milyonlarca kişinin bir dönem içinde yaptığı işlemlerin hepsinin sınıflandırılıp kayıt altına alınması ve bunların işlenmesi, neredeyse imkansızdır. Kayıtları kullanarak ve tahminler yaparak GSYH hesaplamalarının nasıl yapılabileceği konusunda, uluslararası geçerliliği olan yöntemlerin geliştirilmesine, 2. Dünya Savaşının hemen sonrasında Birleşmiş Milletlerde

Ulusal Muhasebelerin Sistemi (İng. *The System of National Accounts*) adıyla başladı. 1953, 1960, 1964, 1968, 1993 ve 2008’de güncellenen sonuçlarıyla bu çalışmanın gelişimine ve belgelerine internette [SNA](#)’den ulaşılabilir. Avrupa Birliğinde AB ülkeleri arasında ulusal muhasebelerin uyumlulaştırılması Muhasebelerin Avrupai Sistemi (İng. *European system of accounts*) adıyla geliştirildi. 1995’teki versiyonu [ESA 1995](#), 2010’daki versiyonu [ESA 2010](#)’dur.

Türkiye, SNA ile uyumlu ulusal muhasebe sistemini geliştirmeye 1970’lerin başında başladı. (TÜİK, 2014, s. 634) 2008 yılında ESA 1995 ile uyumlu GSYH verileri 1998 yılı baz yılı alınarak hesaplanıp yayımlandı. 2016 yılında ise SNA 2008 ve ESA 2010 ile uyumlu 2009 baz yıllı GSYH verisi yayımlanmaya başladı. Herkes şaşırıldı. (Bknz. [“Umarım yenisini ben yapmam!”](#))

Şaşkınlık

Şaşkınlığı anlamak için karışıklığı olabildiğince eleyeyim. Bunun için gösterdiği nesne aynı olan iki veri setini adlandırayım ve ESA 1995 ile uyumlu olan, 1998 bazlı serilere ÖY (önceki yöntemle); SNA 2008 ve ESA 2010 ile uyumlu olan, 2009 bazlı serilere ŞY (şimdiki yöntemle) nitelemesini yapayım.

ŞY saymaca GSYH, ÖY saymaca GSYH’nın 2015 yılı için 386 milyar TL üzerindedir. Bu olağanüstü yüksek bir farktır, ŞY saymaca GSYH’nın altıda biridir. Başka bir deyişle ÖY saymaca GSYH’ya beşte biri kadar bir ekleme olmuştur. Ancak şaşkınlığın nedeni tek başına bu değildi. Belki daha önce hesaba katılmamış kalemler hesaba katılmıştır, ihtimal dahilindedir. O kadar da ihtimal dahilinde olmayan, ŞY ve ÖY hem saymaca hem gerçek serilerin birbirlerinden farklı hareket etmesidir.

Şaşırtıcı olan, aynı nesneyi göstermesi gereken, uluslararası kabul görmüş yöntemlerle hesaplanmış iki serinin zaman içinde farklı hareket etmesi yani iki farklı seri olmasıdır.

Yeni kalemler ve sektörler arası kaymalar

“Kendi adına yazılım” denilen kalemde olduğu gibi bazı kalemler ÖY GSYH için ayrıca

hesaba katılmamışken ŞY GSYH hesaplamasına katılır. Bu gibi yeni ürünler ya da etkinlikler, başlangıçta yokumsanabilecek küçüklüktedir, boyutu arttıkça kayıtlara bir biçimde geçer. Yokumsanabilecek küçüklükteyse yöntem değişimi şaşkınlık yaratacak boyutta farklılığa yol açmaz. Daha büyük boyuttaysa ÖY başka herhangi bir kalemin altında kayda geçmiştir, bu durumsa yöntem değişiminde kayıtların sektörler arasında kaymasına karşılık gelir.

Yöntem değişimi sırasında ortaya çıkan sektörler arasında kayma, bazı kalemlerin ÖY ve ŞY GSYH hesaplamalarında farklı sektörlerin altında görülmesidir. Bütüncül ürün bakımından yani GSYH bakımından bir sorun oluşturmaz. Daha önce imalat sanayisinin bir parçası olarak görülen bir kalem şimdiki sınıflandırmada inşaat sektörünün bir parçası olsa bile bu, toplamda GSYH'da bir değişiklik yapmaz.

Getirilen eleştiriler

ŞY hesaplamalara getirilen eleştiriler, doğrudan GSYH'ya değil, ÖY ve ŞY hesaplamalar arasında olağanüstü farkın gözlemlendiği inşaat sektörü, yatırım ve tasarruf konularına yöneldi. Bunlar, ekonominin iç işleyişinin anlaşılması bakımından birçok çözümlemede GSYH'nın bizzat kendisinden daha önemli görülebilir ama burada dile getirdiğim konu bunlar değil. Bu tür eleştirilerde dile getirilenler, büyük oranda yeni kalemler ve sektörler arası kaymalardır ve GSYH hesaplamasında önemli değişiklik yapmaz.

ÖY ve ŞY hesaplamasının farklılığı

ÖY GSYH hesaplamaları temelde sektörlerin üretim anketlerine dayanırken ŞY GSYH hesapları temelde Gelirler İdaresi Başkanlığına yansıyan muhasebe kayıtları üzerinden yapılıyor. Gerek ÖY yapılan hesaplamalar gerekse ŞY yapılan hesaplamalar, geçerli ve dünya çapında denenmiş yöntemlerle gerçekleştiriliyor. Her ikisi de diğer ülkelerde olduğu gibi küçük sapmalarla aynı sonucu vermelidir.

Üretim anketleriyle miktar endeksleri -istatistiki hata limitleri içinde- doğrudan tahmin edilir. Bunlara bağlı olarak gerçek GSYH olabildiğince doğrudan hesaplanırken saymaca GSYH'ya fiyat endeksleri aracılığıyla varılır. ÖY GSYH hesaplamaları bu çerçeveye

uygundur.

Muhasebe kayıtları, saymaca değerler üzerinden tutulur ve bunlara bağlı olarak - kayıtlardaki çarpıklıkların getirdiği hatalar düzeltilebildiğince- doğrudan saymaca GSYH hesaplanırken gerçek GSYH'ya fiyat endeksleri aracılığıyla varılır. ŞY GSYH hesaplamaları bu çerçeveye uygundur.

Matematiksel bağlantı

Saymaca gelirin değişim oranı, yani saymaca büyüme, gerçek gelirin değişim oranı, yani gerçek büyüme ve fiyatların ortalama değişim oranı, yani enflasyon arasında yaklaşık bir ilişki vardır. Saymaca büyüme, gerçek büyümeyle enflasyonun toplamıdır.

$$\text{saymaca_büyüme} = \text{gerçek_büyüme} + \text{enflasyon}$$

Enflasyon tarafgir olarak ölçülmüşse saymaca ve gerçek büyümeden biri de tarafgir olarak ölçülmüştür; aksi halde denklem tutmaz, tarafgirlik sırtır.

ÖY gerçek büyüme görel olarak isabetle tahmin edildiğinden tarafgir olan saymaca büyümedir:

$$\text{tarafgir_saymaca_büyüme} = \text{gerçek_büyüme} + \text{tarafgir_enflasyon}$$

ŞY saymaca büyüme görel olarak isabetle tahmin edildiğinden tarafgir olan gerçek büyümedir:

$$\text{saymaca_büyüme} = \text{tarafgir_gerçek_büyüme} + \text{tarafgir_enflasyon}$$

ÖY ve ŞY hesaplanıp yayımlanmış değerler, enflasyonun pozitif tarafgir hesaplandığı duruma kalıp gibi oturuyor.

Deflatördeki tarafgirlik

Hem ÖY hem de ŞY sonuçların bulunduğu dönem için ki bu 2010-2015 dönemidir tarafgir

olmayan bir enflasyon oranına, ÖY gerçek büyüme gerçek_büyüme olarak, ŞY saymaca büyüme saymaca_büyüme olarak kullanılıp ulaşılabilir. ŞY saymaca GSYH'nın ÖY gerçek GSYH'ya oranına çapraz deflatör diyorum. ÖY, ŞY ve çapraz olarak hesaplanan deflatörün değişim oranı olarak enflasyon 2011-2015 yılları için 1. Tabloda listeleniyor.

1. Tablo: Farklı yöntemlere göre enflasyon oranı (yüzde, 2011-2015)

| | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | 2015 | Toplam | Ortalama |
|-------------|------|------|------|------|------|--------|----------|
| ÖY | 8,6 | 6,9 | 6,2 | 8,3 | 7,4 | 43,3 | 7,5 |
| ŞY | 8,2 | 7,4 | 6,3 | 7,4 | 7,8 | 43,0 | 7,4 |
| Çapraz | 10,5 | 10,2 | 10,7 | 9,7 | 10,0 | 62,6 | 10,2 |
| Tarafgirlik | 2,0 | 2,9 | 4,2 | 1,7 | 2,2 | 13,6 | 2,6 |

Bu hesaplamalara göre enflasyonda ölçüm hatası, 2011-2015 yılları arasında birikimli olarak yüzde 13,6, ortalama yıllık olarak yüzde 2,6'dır. Bunlar çok yüksek sapmalardır. Daha endişe verici olan, söz konusu dönemde yüzde 4,2'ye kadar çıkmış olmasıdır. Enflasyonun daha yüksek olduğu dönemlerde bu sapma da daha yüksek olabilir.

Serilerdeki tarafgirlik

Enflasyonun tarafgir hatalı ölçüldüğünü düşünüp düzelttiğimde büyüme hesaplamaları da bundan etkileniyor. ÖY saymaca büyümeye, enflasyon hesaplamasındaki tarafgirliği eklemek gerekiyor. Benzer biçimde ŞY gerçek büyümeden tarafgirliğin düşülmesi gerekiyor. Bununla ilgili sonuçlar, 2. Tabloda listeleniyor.

2. Tablo: Farklı yöntemlere göre büyüme oranı (yüzde, 2011-2015)

| | | 2011 | 2012 | 2013 | 2014 | 2015 |
|---------|----------------|------|------|------|------|------|
| Saymaca | ÖY | 18,1 | 9,2 | 10,6 | 11,5 | 11,7 |
| | ÖY+tarafgirlik | 20,4 | 12,3 | 15,2 | 13,4 | 14,2 |
| | ŞY | 20,2 | 12,6 | 15,3 | 13,0 | 14,4 |

| | | | | | | |
|--------|---------------|------|-----|-----|-----|-----|
| Gerçek | ÖY | 8,8 | 2,1 | 4,2 | 3,0 | 4,0 |
| | ŞY-arafgirlik | 9,0 | 1,9 | 4,1 | 3,4 | 3,8 |
| | ŞY | 11,1 | 4,8 | 8,5 | 5,2 | 6,1 |

ÖY büyüme oranlarının bu orana tarafgirlik eklendiğinde ŞY büyüme oranlarından farkı küçük çıkıyor. İki seriden bazen biri bazen diğeri yüksek oluyor. Dönemin tümündeki fark binde 1, ortalama on binde 2 oluyor. Bu olgu, iki serinin aynı değişkenin farklı yöntemlerle hesaplanması durumuna uyuyor. Aynı sonuç ŞY gerçek büyüme oranından tarafgirlik çıkarılıp ÖY gerçek büyüme oranıyla karşılaştırıldığında da ortaya çıkıyor.

Tarafgirliğin sonuçları

Saymaca büyüme oranının ÖY olduğu üzere, negatif tarafgirlikle hesaplanması Türkiye'nin GSYH'sını başka ülkelerin GSYH'sı ile karşılaştırılırken kullanılan dolar cinsinden GSYH'nın düşük gözükmesine yol açar. Buna göre ÖY hesaplanan GSYH, Türkiye ekonomisini diğerk ülkelerle karşılaştırılırken olduğundan daha küçük gösterir. Bu yalnızca Türkiye ile ilgili çözümlelerde sapmalara yol açmakla kalmaz, Türkiye'nin de dahil edildiği uluslararası iktisadi çözümlmeleri de etkiler.

Büyüme oranında pozitif tarafgir ölçüm hatasının bulunması, Türkiye ile ilgili makro, mikro, uluslararası çözümlmelerin neredeyse tümünü etkiler. ŞY gerçek GSYH verisiyle yapılan çözümlmelerin tümünde sapmalar oluşur.

Enflasyon hesaplamasındaki tarafgirlik, bir yandan finansal değerlendirmeleri, diğerk yandan gerçek değerlerin hesaplanmasında kullanıldığı için gerçek çözümlmelerin sorunlu olmasına neden olur.

2015 yılından itibaren ÖY GSYH serileri hesaplanmadığından dolayı, Türkiye ile ilgili yapılan iktisadi çözümlmeler sorunludur.

Türkiye ile ilgili iktisadi çözümlleme talep edenler, bunları camakanlı dolaba kaldırılmış

porselen yemek takımı gibi kullanıyorlarsa -daha doğrusu kullanmıyorsa- sorun çıkartmaz. Ama gün gelip o porselen takımlara gereksinim duyulduğunda, sorunu bizzat yaşarlar. Bu tarafgir hata içeren verilerle yapılacak çözümler çürüktür.

Teknik ayrıntıları merak edenler aşağıdaki makalemi tıklayıp bakabilirler.

[GSYH'nın Hesaplanma Yönteminin Değişimiİndir](#)